

ABU NASR FAROBIYNING ASOSIY PEDAGOGIK KONSEPSIYALARI

Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti Tarix va Filologiya fakulteti

Tarix yo‘nalishi talabasi 3-bosqich talabasi

Abdulhayeya Zilola Bahromjon qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada Abu Nasr Farobiyning pedagogik fikrlari, g‘oyalari, ta’lim-tarbiya jarayoni to‘g‘risidagi qarashlari va uning asosiy pedagogik konsepsiyalari, shuningdek, bugungi kun amaliyotidagi ahamiyati yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Ta’lim-tarbiya, axloq, jamiyat, ilm-fan, g‘oya, fikr, konsepsiya, baxt, kamolot, saodat, tajriba.

Abstract: The article highlights Abu Nasr Farabi's pedagogical thoughts, ideas, views on the educational process and its main pedagogical concepts, as well as its importance in today's practice.

Keywords: Education, Ethics, Society, Science, idea, thought, concept, happiness, maturation, happiness, experience.

Kirish:

Mamlakatimizda ilm-fanning fundamental yo‘nalishlari bo‘yicha yirik kashfiyotlarni amalga oshirgan buyuk mutafakkirlarimizdan Abu Nasr Farobiyning ilmiy merosi, jamiyat taraqqiyotining yangi bosqichida o‘quvchilarning axloqiy madaniyatini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega bo‘lgan ilmiy manbalardan hisoblanadi. Abu Nasr Farobiy (873-950) riyoziyot, falakiyot, tabobat, musiqa, mantiq, falsafa, tilshunoslik va adabiyot sohalarida ijod etgan. U yoshligidan juda iste’dodli, zehni o‘tkir, xotirasi kuchli bo‘lgan. Farobiy Eron va O‘rta Osiyolik mutafakkirlar Nazzam, Ravandiy, Ar-Roziy; qadimgi yunon faylasuflari: Suqrot, Aristotel, Platon, Galiley ta’limotlarini chuqur o‘rgangan. Beruniy, Ibn Sino va Firdavsiy mutafakkirlar singari oila, uy-joy orzusini ilm yo‘lida qurbon qilib, butun umrini fanga bag‘ishlagan. U 160 dan ortiq asar yozib, o‘rta asr ilmfaniga ulkan hissa qo‘shgan. Farobiy yunon falsafasini chuqur bilgani, unga sharhlar

bitganligi va jahonga targ'ib qilgani hamda zamonasining ilmlarini puxta o'zlashtirib, fanlar rivojiga ulkan hissa qo'shgani uchun Sharqda Arastudan (Aristotel) dan keyingi yirik mutafakkir - "Muallim us-soniy" va "Sharq Arastusi" nomlari bilan shuhrat topgan. Forobiy inson kamolotga yolg'iz o'zi erisha olmaydi. U boshqalar bilan aloqada bo'lish, ularning ko'maklashuvi yoki munosabatlariga muxtoj bo'ladi. Uning fikricha, tarbiya jarayoni tajribali pedagog o'qituvchi tomonidan tashkil etilishi muhim. Chunki har bir odam ham baxtni va narsa-hodisalarni o'zicha bila olmaydi. Unga o'qituvchi lozim deb tarifi beradi. Forobiy ta'lim-tarbiyaning asosiy vazifasi jamiyat talablariga javob bera oladigan va shu jamiyat uchun xizmat qiladigan yetuk insonni tarbiyalashdan iborat deb biladi.

Abu Nasr Farobiyning pedagogik qarashlari: Abu Nasr Forobiy ta'lim va tarbiyaga birinchi marta ta'rif bergan olim sanaladi. "Ta'lim degan so'z insonga o'qitish, tushuntirish asosida nazariy bilim berish, ma'lum bir hunarni egallash uchun zarur bo'lgan amaliy malakalar",- deydi olim. Forobiyning ta'lim-tarbiya haqidagi qarashlarida insonparvarlik g'oyalari alohida o'rin tutadi. Forobiyning ta'kidlashicha, tarbiyalanuvchi ixtiyoriy ravishda zaruriy, aqliy va axloqiy xislatlarni bilimli bo'lishga, to'g'rilik va haqiqatni sevishga, jasur, do'stlarga sadoqatli bo'lish singari fazilatlarini egallashga intilmog'i lozim. Abu Nasr Forobiy insonga xos hamda uning ma'naviy yuksalishida muhim ahamiyat kasb etuvchi tafakkur va nutqning rivojlanishini ta'lim- tarbiyaning asosini tashkil etuvchi muhim jarayon hisoblaydi. U insonni dunyo taraqqiyotining eng mukammal va eng yetuk yakuni deb biladi. Shunga ko'ra olim o'z asarlarida insonga tarbiya va ta'lim berish zarurligini aytadi va bunda ta'lim- tarbiya usullaridan kutilgan maqsad masalalari asosiy o'rinni egallashini qayd qiladi. Forobiy insonning ma'naviy hayotida, asosan, uning ikki tomoniga: aql-idrok ongiga va axloqiga e'tibor beradi. Shuning uchun ta'lim- tarbiya uning fikricha aqliy tomondan ham, axloqiy tomondan ham yetuk qilib yetishtirishga qaratilmog'i lozim. Ta'lim-tarbiya jarayonida nazariy bilim bilan amaliy harakat, odatiy malaka, faoliyat birlashib boradi, yetuklik shu birlashuvning darajasiga qarab yuzaga keladi. Forobiy tarbiya berish usullari haqida shunday yozadi: birinchi usul: qanoatbaxsh so'zlar, chorlovchi, ilhomlantiruvchi so'zlar yordamida odat hosil qilinadi va malakalar vujudga keltiriladi, odamdagi g'ayrat, kasbga intilish harakatga aylantiriladi. Ikkinchi usul: majbur qilish yo'lidir. Bu usul majburiy ravishda

tarbiyalanuvchilarni tarbiyalashdir. Forobiy ilmlarni tasniflashda borliq xususiyatlarining tahlilidan va ularning fanda aks etishidan kelib chiqadi. Uning tasnifi, eng avvalo, tabiatni, tafakkur va nutqni, til va mantiqni o'rganishga qaratilgan. Forobiyning fikriga ko'ra, ilmlarning tasnifidan maqsad haqiqatni o'rganish va tasdiqlashdan, uni yolg'ondan farqlashdan iborat. Olimning fikricha, fanlar va umuman bilimlar borliqdan kelib chiqib, borliqni uzoq vaqt o'rganish asosida to'planib boradi. Turli ilmlar bir-birini inkor qilmaydi, balki o'zaro bir-biri bilan bog'liq holda rivojlanadi. Ular dunyoni idrok qilishga va insonlarning baxt-saodatga erishishiga qaratilgandir.

Abu Nasr Farobiyning asosiy pedagogik konsepsiyalari:

1. Ta'limning maqsadi: Haqiqatni bilishga va jamiyatni takomillashtirishga qodir fazilatli odamni shakllantirish; Davlat xizmatiga va boshqa ijtimoiy rollarga tayyorgarlik.

2. O'qitish bosqichlari: Boshlang'ich ta'lim: o'qish, yozish, arifmetika, din asoslari. O'rta ta'lim: mantiq, ritorika, grammatika, musiqa, astronomiyani o'rganish. Oliy ma'lumot: falsafa, tibbiyot, matematika, tabiiy fanlarni o'rganish.

3. O'qitish usullari: Tushuntirish, o'rnak, munozara, amaliy mashqlar.

4. O'qituvchining roli: O'qituvchi dono, bilimdon va tajribali bo'lishi kerak. U shogirdlarini sevishi va sabrli bo'lishi kerak. U o'quvchilarni bilim izlashga undashi va ilhomlantirishi kerak.

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda Farobiy pedagogik ta'limotining asosida komil insonni shakllantirish, insonni o'z mohiyati bilan ijtimoiy, ya'ni faqat jamiyatda, o'zaro munosabatlar jarayonida komillikka erishadi, degan falsafy qarashi turadi. Bu fikrlardan Farobiyning ta'lim-tarbiyada, yoshlarni mukammal inson qilib tarbiyalashda, xususan, aqliy-axloqiy tarbiyaga alohida e'tibor berganligi ko'rinib turibdi. Uning ta'kidlashicha, bilim bilangina maqsadga erishilmaydi va bola ham yetuk bo'lmaydi. Olim daraxtning yetukligi uning mevasi bilan bo'lganidek, insonning barcha xislatlari ham axloq bilan yakunlanishini aytadi. Farobiy o'z ishlarida ta'lim- tarbiyani uzviy birlikda olib borish

haqida ta'lim bergan bo'lsa ham, ammo har bir insonni kamolga yetkazish uchun tarbiya va ta'limning o'z o'rnini

bor ekanligini ta'kidlaydi. Olim yosh avlodni voyaga yetkazishda u yashayotgan jamiyatdagi muhit, hayotiy tajriba, ta'lim-tarbiyaning ta'siri va bu ta'sir natijasida ular o'zlaridagi ijobiy yoki salbiy xislat-fazilatlarni namoyon qilishlarini aytadi. Insonlar tug'ilganda kamolotli bo'lib tug'ilmaydi, ularni orasida aslida farq ham bo'lmaydi, ularning xulqi va faoliyati, hayoti o'xshash bo'ladi. Keyinchalik esa o'zgaradi, ya'ni ijtimoiylashuv jarayonida odamlar ming yillardan beri amal qilib kelayotgan qadriyatlar va me'yorlarni qabul qiladilar. Umuman, Forobiy o'z davridagi yoshlarning ta'lim olishlari, bilim egallashlari, hunar egallashlari, faoliyat ko'rsatishlari, mehnat qilishlari zarurligi xususida fikrlar bildirgan. Bu fikrlar hozirda ham ta'lim-tarbiyaga g'oyat muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. -Toshkent, Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993.
2. Abu Nasr Forobiy. Fazilat, baxt-saodat va kamolot haqida.- Toshkent, Yozuvchi, 2001
3. Xayrullayev M. Uyg'onish davri va Sharq mutafakkiri.1971.
4. Urinova, M. V. (2020). Issues of use of information and communication technologies in the conditions of digital economy. EPRA International Journal of Research and Development, 5(6), 130-132.
5. Yo'ldoshev.O', Abdurashidov.A. Umumiy pedagogika 2021 y Farg'ona nashriyoti.